

**EKONOMI
HÖGSKOLAN**
Lunds universitet

Nationalekonomiska Institutionen
Lunds Universitet

Kandidatuppsats 10 poäng
2007

Produktivitet, tillväxt och rättvisa – En studie om landreformen i Västbengalen, Indien

Handledare: Alia Ahmad
Författare: Joakim Persson

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	1
Produktivitet, tillväxt och rättvisa – En studie om landreformen i Västbengalen, Indien	1
1 Inledning	3
1.1 Bakgrund.....	3
1.2 Syfte och frågeställning	5
1.3 Avgränsningar.....	5
1.4 Metod och data.....	6
1.5 Tillvägagångssätt	6
2 Land reformer, en teoretisk bakgrund.....	7
2.1 Varför behövs landreformer?	7
2.1.1 Äganderätter – en introduktion	8
2.1.2 Tillgång till kredit	9
2.1.3 Investeringsincitament och landdistribuering	10
2.1.4 Land transaktioner	11
3 West Bengal, en introduktion	13
3.1 Staten West Bengal	13
3.2 Det politiska styret och CPM.....	14
4 Demokrati på lokal nivå – decentralisering och utveckling av landsbygden.....	16
4.1 Decentralisering – definitionen.....	16
4.2 Demokrati på lokal nivå.....	18
4.3 Fallet West Bengal.....	19
5 Land Reformen i West Bengal.....	20
5.1 Tiden innan CPM.....	20
5.2 West Bengal land reforms act	21
5.3 Tiden under CPM.....	22
5.3.1 Säkrandet av tenancy kontrakt, ”Operation Barga”	24
5.3.2 Redistribuering av mark.....	25
5.3.3 Implementering	26
6 Resultat och analys	27
6.1 Effekt på produktivitet och tillväxt	27
6.2 Social och ekonomisk jämlikhet	30
6.3 Sammanfattning och en blick framåt	32
7 Fortsatt forskning	33
8 Referenser	34

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Siffror från 2003 säger att över hälften av världens befolkning, mer exakt 3.3 miljarder människor, lever i lantbrukssamhällen. Vi vet också att det är inom denna sektor som 2/3 av världens fattigaste människor lever, eller försöker överleva. Att inte ta denna sektor på allvar, vilket ofta har varit fallet i utvecklingsländer, när man försöker skapa ökad ekonomisk tillväxt eller reducera ojämlikheter mellan grupper och individer resulterar inte i någon varaktig utveckling, varken ekonomiskt eller socialt. Då jordbrukssektorn tidigare har setts som en passiv faktor i jakten på ekonomisk tillväxt vars uppgift bestått i att producera mat och arbetskraft till industrin i städerna¹ samtidigt som den moderna industrin har fått statlig hjälp av olika slag, tex genom tullar eller ändrad växelkurs, för att växa har resultatet ofta blivit en ineffektiv och stagnerad industri samtidigt som fattigdom och jämlikhet inte sett någon förbättring². För att få dessa två poler att gå hand i hand, dvs effektivitet och produktivitet tillsammans med ekonomisk och social rättvisa, måste man, enligt Bardhan, ge de fattiga möjlighet att arbeta och producera³. Alltså, involvera de fattiga och, då majoriteten av dessa är jordbrukare av olika slag, stödja jordbrukssektorn.

För oss i västvärlden är dagens Indien antagligen mest karakteriserat av en enormt stor IT-sektor där en stor grupp välutbildade unga människor arbetar och gör karriär. I början av 1990-talet då Indien, i och med en utförsäljning av statliga företag och därmed en marknadskraftsanpassning, upplevde en väldig högkonjunktur med 6-8 % årliga tillväxtsiffror fick landet ett rykte om att vara på väg mot supermaktstatus. Detta må vara sant men vi ska dock inte glömma att landet fortfarande består av en majoritet extremt fattiga människor som lever och verkar inom jordbrukssektorn. En tredjedel av befolkningen är analfabeter och kastsystemet håller fortfarande fast miljoner människor i en oacceptabel livssituation utan

¹ Todaro (2006), sid 422

² Bardhan (1996), sid 1345

³ Ibid, sid 1345

möjlighet till förbättring⁴. Även om IT-sektorn har skapat tillväxt och nya möjligheter för många människor borde en reformerad jordbrukssektor, med så många människor involverade, kunna göra det med ännu större effekt på landets tillväxt och framför allt hjälpa enormt många människor som lever på samhällets botten. Att föra landet från ett jordbruksamhälle till en modern och industrialiserad stat innebär länge att direkt bygga upp de sektorer som stod för modernisering, vilket inte inkluderade jordbrukssektorn eller de som arbetade där. IT-sektorns roll i Indien är såklart viktig men jordbrukssektorns roll är kanske ännu viktigare när Indien nu tar sina första stora steg mot modernisering⁵.

Verkligheten för de flesta människor i utvecklingsländer är att de lever dag för dag och gör vad som krävs för att överleva. De är varken fysiskt eller psykiskt kapabla att själva påverka sitt liv eller för den delen kunna ta del av politiska frågor. För att hjälpa dessa människor både fysiskt och psykiskt måste man, enligt mig, inte bara ge stöd så att människor inte lever på existensminimum utan även ge dem möjligheten att kunna försörja sig själva och sin familj under drägliga förhållanden. En individ som inte har något av detta, varken livskraft eller möjligheter till att påverka sin situation, lever inte under premisser godtagbara för en människa. Situationen i Västbengalen var precis sådan för många av jordbrukarna, i synnerhet innan reformen tog fart. Otrygga arbetsförhållanden där markägaren utnyttjade bonden efter eget tycke och där möjligheterna till engagemang och påverkan inom den politiska sektorn var liten. Tanken med reformen var just att stärka den fattiga bondens rätt gentemot de rika markägarna och samtidigt öka produktiviteten. Blev resultatet det väntade?

Sammankopplat med landreformen i Västbengalen är det styrande partiets beslut att föra ned makten till lokal nivå i förhoppning att inte bara stärka sin egen position hos de fattiga utan även ge dem chansen att påverka. Kedjan av händelser West Bengal som jag anser är starkt sammankopplade är alltså som följer.

- En politisk process där makten och beslutsfattandet läggs hos lokala kontor gör att kopplingen mellan fattiga bönder och beslutsprocessen blir starkare.
- En landreform genomförs där det decentraliserade styret spelar en viktig roll då reformen lättare kan implementeras i och med den starkare kopplingen mellan reformens målgrupp och beslutsfattare

⁴ Sydsvenskan, 2007-08-15

⁵ Se Compendium for Developed Economics, sid 137

- Landreformen i sig skapar möjligheter för tidigare landlösa bönder att få tillgång till mark vilket jämnar ut den orättvisa och ojämlika landfördelningen som tidigare existerat och ökar dessutom produktiviteten. Den stärker även rättigheterna för bönder arbetandes på annans mark

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att undersöka varför Västbengalen lyckades att genomföra en landreform där produktivitet, tillväxt och rättvisa skulle förbättras. Vilken roll spelade det politiska läget och det styrande partiet? En diskussion kring den decentralisering och lokalt styre som råder i West Bengal och hur detta har påverkat möjligheten till och implementeringen av landreformen kommer alltså också att ingå.

1.3 Avgränsningar

Jag har valt att enbart analysera staten Västbengalen då den av flera anledningar är av stort intresse. Deras politisk vänstervridna styrande i kombination med deras framgång att implementera demokrati på lokal nivå samt förbättra utsatta gruppers möjligheter till ökad livskvalitet är en paradox i sig. Staten har också lyckats bättre än många andra i Indien att driva igenom både en politisk decentralisering samt landreform. Vidare kommer jag att fokusera på registreringen av såkallade bargadars, inhyrd arbetskraft, och omdistribueringen av mark även om landreformen i sig bestod av fler delar. Valet att se huruvida produktivitet, tillväxt och ekonomisk och social rättvisa har påverkats beror på att de, enligt mig, är starkt sammankopplade. Samma gäller för valet att analysera statens arbete på lokal nivå i samband med landreformen. Det ena är svårt att diskutera utan att nämna det andra.

Vad gäller produktiviteten har jag valt att enbart titta på jordbrukssektorn men givetvis finns det fler sektorer som påverkar tex tillväxten. Då reformen riktade sig mot fattiga jordbrukare föll det sig naturligt att också analysera effekten på deras produktion.

1.4 Metod och data

Jag kommer att gå tillväga på följande sätt. En teoretisk ram kommer att skapas genom att analysera relevanta begrepp knutna till landreformen och effekterna av denna. Kopplat till detta diskuteras även hur beslutsfattandet och dess organisation i Västbengalen har påverkat chansen att nå uppsatta mål med reformen.

Jag kommer att använda mig av sekundär data där statistik från Västbengalen angående produktivitet och tillväxt studeras och analyseras. Frågan om och varför reformen har påverkat social och ekonomisk rättvisa är mer svår att där ren data kan vara svårt att hitta. Jag kommer där att använda mig av en Gini koefficient där fördelningen av mark under en specifik period har mätts. Detta gör att man kan uppskatta huruvida marken är mer eller mindre rättvist fördelad över befolkningen. Detta ger inte bara ett mått på ekonomisk rättvisa utan även social då jordägande i sig bär med sig social status.

I analysen kommer jag att jämföra de verkliga resultaten med de förväntade utifrån teorierna. Vad gick fel och vad kunde ha gjorts bättre.

1.5 Tillvägagångssätt

Nästa sektion diskuterar relevant teori kring landreformer. Betydelsen av tydliga äganderätter till mark, dess effekt på övriga marknadssektorer, varför omdistribuering mark kan vara nödvändigt och vad som påverkar en individ att arbeta mer eller mindre kommer att analyseras. I stycke tre kommer en kort introduktion av staten Västbengalen och dess politiska situation under perioden för reformen att ges. Fjärde stycket behandlar decentraliseringen och demokratin på lokal nivå, där avsnittet avslutas med en analys av West Bengals omorganisation av det politiska beslutsfattande. Femte stycket kommer att behandla landreformen i West Bengal. Sjätte stycket analyserar resultatet och diskuterar landreformens roll i de eventuella effekterna på produktion, tillväxt och social och ekonomisk rättvisa.

2 Land reformer, en teoretisk bakgrund

2.1 Varför behövs landreformer?

Under 1970-talet var jordbrukssituationen i Västbengalen dominerad av en ojämlig landfördelning, hög fattigdom bland bönderna och ett starkt utbrett och vanligt förekommande ”sharecropping” arrangemang där fattiga bönder jobbade på de rika landägarnas mark under dåliga förhållanden. Landreformen här genomfördes för att försöka stärka böndernas förhållande till de rika landägarna vilket, i och med det orättvisa förhållandet som rådde, skapade oroligheter mellan de två polerna. Tre huvudområden skulle bekämpas enligt landreformen 1977; Först ett program för att se över hyrarrangemangen mellan markägarna och de inhyrda jordbrukarna, ”bargadars”, också kallat operation Barga. Det andra var införandet av ett tak på jordäggande, dvs en individ kunde inte äga hur mycket mark som helst. Den tredje punkten var omdistribuering av obrukad mark, ägd av staten, till bönder som kunde och ville bruka den⁶.

West Bengals mål med reformen kan sammanfattas inom ett par punkter.

- Försvaga dominansen hos de många frånvarande markägare vilket skapar rättvisare distribuering av tillgångar och inkomst.
- Öka produktiviteten
- Öka köpkraften hos fattiga vilket ger bättre tillväxt i övriga sektorer såsom industrier och handel
- Förbättra livssituationen hos de svagaste⁷

Punkt ett är sammankopplat med punkt fyra då en rättvisare fördelning av mark indirekt ökar de fattigas livssituation. Jag kommer inte gå in på punkt tre i detta arbete.

Även om en landreform kan innebära många olika saker, från omdistribuering av land, införande av kollektivistiska arrangemang, statsfinansierad landkolonisering mm⁸ så kommer jag i detta arbete att fokusera på reformens effekt på produktiviteten, och då inom jordbrukssektorn, samt tillväxten och den sociala och ekonomiska jämlikheten.

⁶ Rawal (2001), sid 2

⁷ WBHDR 2004, sid 30

⁸ Griffin (2002), sid 279

2.1.1 Äganderätter – en introduktion

Den bakomliggande historien om ”property rights”, dvs äganderätter, är intressant och viktig för detta arbete. Varför behövs det så tydliga och bestämda regler och lagar kring vem som äger vilken bit mark? Det svårt att föra en diskussion kring land, landägare, landreformer och liknande om man inte har en förståelse för varför tydliga äganderätter är viktiga. Jag kommer därför i detta stycke diskutera äganderätten och relationen markägare och brukare.

En äganderätt över ett stycke land kan delas upp i fyra kategorier: Ingen äganderätt, kommunalt ägande, privat ägande och statligt ägande. Man förstår intuitivt vad varje kategori innebär. Privat ägande betyder helt enkelt att en individ äger rätten till marken och kommunalt eller statligt ägande betyder att en grupp individer äger rätten. Dock är definitionerna inte så tydliga som man vid första anblicken ger en bild av. Ta som exempel kommunal äganderätt. Om gruppen är tillräckligt stor blir gränsen mellan denna kategori ägande och ingen eller öppen äganderätt otydlig. Likaså om det privata ägandet inte är starkt nog blir även detta en sorts öppen äganderätt där vem som helst har tillgång till marken⁹.

När människan började kultivera land fanns det ett överskott av land att bruka. Äganderätter var inte nödvändiga eftersom det fanns nog med mark för alla som ville ha. Ofta var det stammen som kultiverade ett område och tillhörde du stammen hade du också tillgång till brukbar mark. Eftersom mark fanns i så stor mängd var inte heller incitament för investeringar, tex gödsling eller bevattning, nödvändiga då man helt enkelt flyttade till ett nytt område när det nuvarande var utarmad. I och med den raskt ökande befolkningstillväxten blev denna jordbruksmetod dock otillräcklig och man blev tvungna att börja investera i den mark som man hade tillgång till. Detta skapade också ett behov av tydligare äganderätter eftersom en investerare inte investerar i ett jordbruksområde om inte vinsten, eller åtminstone en del av vinsten går till honom/henne. Vidare så medförde den ökade produktiviteten och vinsten som kunde generas utifrån ett landområde, pga teknologiska förbättringar och handel, att tydligare äganderätter blev vitala¹⁰. Det skapades alltså ett behov att förtydliga vem som hade den individuella äganderätten till marken. Forskning visar inte bara att jordbruksproduktion är effektivare driven på privat ägd än på kommunalt ägd mark eller mark ägd av någon sorts grupp. Forskning visar också att säkrare och tydligare äganderätter för individer ökar investeringsincitamenten, förbättrar tillgången till kredit, den ekonomiska och sociala

⁹ Feder and Feeny (1991), sid 137

¹⁰ Deininger (2003), sid 9-11

jämlikheten blir starkare och mindre resurser på att försvara din mark behövs¹¹. Även förflyttning av mark, må de vara en temporär eller en permanent omplacering, till dem som har resurser att bättre och mer effektivt bruka den underlättas. Dessa vinningar måste vägas gentemot de kostnader som uppstår i och med dessa nya äganderätter för individer. Tilltagande administrativa kostnader när gränser ska sättas upp, lagar och rättigheter ska uppehållas och försvaras och säkerhetsnät för individer som tidigare tillhörde en grupp men nu äger mark privat måste skapas¹².

2.1.2 Tillgång till kredit

En tydlig äganderätt till mark gör att denna mark kan användas som säkerhet för lån, lån som kan användas för att investera i marken. Att använda land som säkerhet gör att kredit och lånemarknaden blir mer säker och därmed gynnas både kreditorerna och de som lånar. Då kreditorn, om det existerar tydliga och dokumenterade äganderätter, vet att han som lånar har rätt att använda marken som säkerhet ökar incitamenten för att låna ut. Tydliga äganderätter underlättar även för proceduren att under tvingande förhållanden kräva pengar tillbaka¹³. Här kan man skilja på formella och informella äganderättssystem. Vid informella äganderätter ligger ansvaret på individen själv att försvara och, som i detta fall, kräva pengar eller ta marken som används som säkerhet. En formell äganderätt till marken gör att lagar kommer in i bilden och försvarar ägarens, eller för den delen kreditorns, rättigheter¹⁴. Jordbruket är en stor del av ett utvecklingslands ekonomi och majoriteten av de fattiga arbetar på olika sätt inom denna sektor vilket innebär att kreditmarknadens effektivitet och utbredning till stor del beror på huruvida äganderätterna för jordbruksmarken är säkra eller inte.

Land med tydliga äganderätter ger alltså ägaren större möjlighet att låna pengar. Frågan är huruvida denna förbättrade kreditmarknad bara gynnar den som äger land eller om effekterna även gynnar de som mest behöver tillgång till kredit, de fattiga som inte själva äger marken utan arbetar som "sharecroppers" eller hyr och arbetar på marken under liknande arrangemang. Att säkra och tydliga äganderätter förbättrar kreditmarknaden är alltså ett viktigt och vanligt argument som forskare använder sig av vid diskussioner kring "property rights" och land reformer. Dock måste man komma ihåg att situationen i utvecklingsländer är ofta sådan

¹¹ Ibid, sid 8

¹² Deininger and Feder (2001), sid 8

¹³ Feder and Feeny (1991), sid 141

¹⁴ Deininger (2003), sid 32

bönderna som brukar marken inte äger den vilket också gör att de inte får tillgång till denna förbättrade kreditmarknad.

2.1.3 Investeringsincitament och landdistribuering

Genom historien har äganderätter gått från ett kommunalt ägande, där mer investeringar, större jämlikhet och ett lättare fördelande av gemensamma tillgångar var några av de positiva effekterna av att äga mark gemensamt, till ett mer individuellt ägande. Kollektivt ägande fungerade då det fanns land till alla inom gruppen men då antalet människor ökade i rask takt trappades också osäkerheten med detta system upp. Att inte äga marken själv gör att du inte, som diskuterat ovan, kan använda marken som säkerhet. Även viljan att investera minskade då det inte var säkert att vinsten skulle ges till den som investerade.

Att med säkerhet veta att denna mark eller detta kontrakt där jag arbetar på en markägares land skyddas av lagar i och med säkra och tydliga äganderätter ökar incitamenten för att placera pengar i produktionen. Att inte behöva oroa sig för att förlora marken eller bli utkastad av markägaren gör i sin tur gör att man kan planera och investera för framtiden. Investeringar i marken som plantering, staket, bevattning eller gödsling åtas då i större utsträckning¹⁵.

Även om produktionsökningar och liknande är viktigt så skapar lagar kring vem som äger vad också svårigheter för grupper att roffa åt sig mark som kan utnyttjas bättre av andra. Då tillgången till mark minskar och inget system som kan visa vem som äger vad existerar gör att konflikter och slitningar mellan individer inom en grupp kan trappas upp. Historiskt har resultatet ofta blivit att rika individer har lagt beslag på mark och därmed makt. Detta har lett till inte bara ett ineffektivt jordbruk då mark ofta varit en symbol för makt men inte nödvändigtvis brukats för att producera skörd, men även ett ojämlikt samhälle där fattiga och sårbara individer och grupper hamnar i utanförskap och tvingas leva under misäriska förhållanden. Att ta sig ur detta på egen hand är svårt, kanske till och med omöjligt¹⁶. Samma procedur kan ses genom historien, inte bara inom en grupp utan också mellan länder där en stark nation trycker ned en svagare för att lägga beslag på så mycket vinningar som möjligt. Land har alltid varit ett medel för de med makt att bibehålla sin dominerande position gentemot de fattiga. Genom att hindra dem att få tillgång till mark har de inte bara begränsat landets möjlighet till ekonomisk tillväxt¹⁷ utan även individens rättigheter som människa.

¹⁵ Deininger and Feder (2001), sid 6-9

¹⁶ Ibid, sid 5

¹⁷ Deininger (2003), sid 2

Det är allmänt accepterat inom forskningsvärlden att traditionellt jordbruksarbete i utvecklingsländer är effektivare då det utförs av mindre, vanligtvis familjebaserade, gårdar¹⁸. Stora gårdar, ofta med hyrd arbetskraft, måste övervaka sin arbetskraft vilket är svårt och kostsamt. Denna skillnad gör att de små gårdarna är att föredra för jordbruksproduktion i utvecklingsländer. När äganderätter för mark började bli viktiga var det dock inte effektiv produktion och jämlikhet som var den dominerande faktorn. Det var vanligt att de koloniserande makterna reducerade tillgången till land för vanliga bönder för att istället använda dem som arbetskraft för utvinning av naturresurser. Genom att ge så gott som all brukbar mark till individuella "landlords" nekade man fattiga bönder möjligheten till att på egen hand äga och bruka en bit land¹⁹. Det handlar alltså om att ta och behålla så mycket makt som möjligt. Detta leder in oss på landtransfereringar.

2.1.4 Land transaktioner

Land reformer där målet är att förflytta mark ägd av dem som har i överflöd till dem som behöver det mer och som dessutom kan nyttja den bättre är ett sätt att reducera både fattigdom men också ojämlikhet. Tydliga äganderätter är viktiga även när det handlar om handel eller uthyrning av mark. Möjligheten att kunna genomföra land transaktioner kan ge följande positiva effekter.

- Erbjuder tillgång till mark till dem som på ett mer effektivt sätt kan bruka den, men inte har eller på egen hand kan skaffa mark
- Använda mark som kreditsäkerhet
- Möjlighet att skifta mark med andra då ekonomin i övrigt utvecklas
- Landrelaterade investeringar ökar då transfereringar kan genomföras.

När man talar om land transaktioner tänker man ofta på permanenta avtal där man helt enkelt säljer sin mark. I utvecklingsländer, där det är vanligt med marknadsstrukturer som är snedvridna och bristfälliga, kan dock informella transaktioner av hyr kontrakt vara mer effektiva då dessa inte påverkas av en imperfekt marknad²⁰.

¹⁸ Se tex Todaro (2006) eller Bardhan (1996), sid 1349

¹⁹ Deininger (2003) sid 15

²⁰ Deininger (2003), sid 79-80

Reformen i Västbengalen handlade om, vilket jag nämnde i inledningen, att stärka böndernas makt gentemot landägarna och att försöka omdistribuera mark. Både obrukad mark, mark som översteg maxtaget eller helt enkelt mark som ansågs kunna brukas bättre på annat håll delades ut till tidigare jordlösa bönder som var villiga att bruka den. Det handlar alltså inte om informella avtal utan om formella som påverkas av huruvida övrig marknad fungerar. Särskilt viktiga är arbetsmarknaden och kapitalmarknaden²¹.

Tänk er nu en situation där det inte finns någon möjlighet att sälja eller köpa land. Ett hushåll skulle nu vara tvunget att bruka den mark, om man nu äger någon, som man har tillgång till. Är den större än vad de klarar av måste arbetare hyras in, är den för liten kan ingen vinst skapas och man kanske börjar med informella verksamheter för att få in inkomst. En marknad som ger möjlighet till transaktioner gynnar alltså inte bara produktiviteten, och reducerar därmed troligen fattigdomen, men ger även möjligheter till landreformer där fattiga bönder utan land kan få en chans att både höja sin levnadsstandard samtidigt som man gör en insats för landets ekonomi.

Kapitalmarknaden i utvecklingsländer är, precis som arbetsmarknaden, ofta snedvriden. Tillgången till kapital är viktig, särskilt i inledningsfasen då ett nytt jordbruk startas upp. Att vara kreditor är riskfullt och då det är svårt att sprida riskerna i en marknad med asymmetrisk information där man helst bara lånar ut till dem som med större säkerhet kan betala tillbaka. Att ge kredit till små, familjebaserade, gårdar är helt enkelt mer riskfyllt. Detta kan hämma den mindre gårdens produktivitet och skapar en situation där större gårdar är att föredra. Detta påverkar i sin tur marknaden för handel av mark²².

För att en land reform där fattiga får tillgång till mark kan alltså inte styras enbart av marknadskrafterna i landet då dessa, i utvecklingsländer, ofta är snedvridna. Interventioner i både land transaktionsmarknaden och kreditmarknaden av staten krävs för att reformen ska få väntat genomslag. Det var detta som politikerna ville göra i Västbengalen.

²¹ *Ibid*, sid 81

²² *Ibid*, sid 82

3 West Bengal, en introduktion

Att diskutera demokrati och demokratiprocess blir extra intressant när man studerar ett land eller område som är kommuniststyrkt. Per definition är detta ingen demokrati. Att studera West Bengal blir därför särskilt intressant då det är den enda staten i Indien som under en längre period har styrts av ett kommunistiskt parti. På vilket sätt har det faktum att West Bengal är kommuniststyrkt påverkat implementeringen av landreformen? Kan begrepp som demokratiseringsprocess, demokrati på lokal nivå och "empowerment" med rätta användas då man talar om en kommunistisk stat? För att kunna besvara detta kommer jag i detta avsnitt ge en bakgrund av staten och politiken, där fokus ligger på det styrande partiet CPM, för att i avsnitt fyra diskutera arbetet för demokrati på lokal nivå.

3.1 Staten West Bengal

QuickTime™ and a
TIFF (okomprimerat) decompressor
are needed to see this picture.

Indien, med över en miljard invånare, är ett av världens mest befolkningstäta länder. Med 15 % av världens befolkning på en yta som motsvarar ca 1/3 av USA:s area, varav ca 72 % lever på landsbygden²³, förstår man hur viktigt jordbruket är inte bara för ekonomin utan även för fattigas levnadsförhållanden. Landet kallar sig en demokratisk republik med ett federalt styre där de 28 staterna ganska hårt kontrolleras av det centrala styret. Dock existerar självstyre i vissa frågor. Staten i Västbengalen inhyser 82 miljoner av Indiens invånare men deras jämförelsevis lilla yta gör staten till den mest tätbefolkade i Indien.

Ett stagnerat jordbruk som inte hade nåts av någon sorts teknologisk eller ekonomisk tillväxt satte staten i en beroendesituation gentemot det centrala styret i perioden innan reformen. Under 1980-talet förändrades detta och överskott kunde produceras²⁴.

3.2 Det politiska styret och CPM

Till skillnad mot kommunistpartierna CPI, pro-Soviet Communist party of India, eller CPML, ”Maoist” Communist Party of India, Marxist-Leninist, som också verkat i Indien är det bara ”the Communist Party of India” som har överlevt fram tills nu och där Västbengalen är dess hjärta²⁵. Kommunistpartiet av Indien, marxism, eller CPM som det kallas, tog tillbaka makten i Västbengalen 1977 och det med stor majoritet. Tillsammans med övriga vänsterorienterade partier tog blocket hand om 230 av 293 platser i parlamentet. En viktigt politiskt och ekonomiskt mål för CPM har varit att minska fattigdomen i jordbruksområdena och därför har försök till omfördelning av land genomförts²⁶. Det anmärkningsvärda med Västbengalen, jämfört med andra, ej vänsterstyrda, områden i Indien, är att kommunistpartiet på ett effektivt sätt har kunnat genomföra de reformer som de ansett varit nödvändiga. Detta citat förklarar situationen;

“The CPM has thus achieved what no other Indian political force has been able to achieve as yet, namely, comprehensive penetration of the countryside without depending on large landowners. From this perspective, it may not be an exaggeration to argue that the politics of West Bengal are undergoing a fundamental structural change. While the class structure remains intact, not only has institutional

²³ Se tex utrikespolitiska institutets hemsida för mer information om Indien

²⁴ WBHDR 2004 sid 4-5

²⁵ Kohli (1983), sid 783

²⁶ Kohli (1983), sid 651

penetration been achieved but also institutional power has been transferred from the hands of the dominant propertied groups to a politicized lower strata”²⁷.

Hur kommer det sig att just detta parti har lyckats med att nå ut till de fattiga och dessutom klarat driva igenom en reform med lokalbefolkning starkt involverade? Andra stater i Indien har ju försökt göra samma sak utan att lyckas lika väl.

Partiets struktur är som sådan att makten i sig inte ligger knuten till partiets center, vilket ofta är fallet då landet är kommuniststyrkt. Ledarskapet är delat mellan tre ”vingar” vilket innebär att om en policy eller beslut ska tas behöver alla tre vara överens²⁸. Även då dispyter uppstår där alla inom partiet inte drar åt samma håll har detta kunnat hållas till ett minimum, främst pga av disciplinen från partimedlemmarna, där meningsskiljaktigheter och ambitioner att jobba sig uppåt har hållits inom partiet, och vissheten om att alla har en gemensam fiende, Indiens centralregering och deras allierade, de jordägande borgarna. Lojaliteten är viktig då partiet, jämfört med storleken på området de regerar, är litet där endast noggrant utvalda personer får ingå i den lilla, men starka, grupp individer som utgör det styrande skiktet²⁹.

CPM:s ideologi har rört sig från att ha varit inriktat på revolution till att anta en mer reformistisk hållning. Deras nya politiska mål blev tydligt under kongressen 1978 då deras resolution framhöll att *”expanding democracy and introducing new clauses in the constitution putting the fundamental rights of the people beyond the mischief of any ruling party or government”* skulle ligga i focus. Alla inom jordbrukssektorn som på något sätt var involverade i produktionen skulle stödjas medan den stora gruppen ”jotedars”, innefattandes de rika jordägande individerna som inte var involverade i jordbruksarbetet (dvs den vanligt förekommande ”absentee landlord”), var fienden som skulle bekämpas. Dock ville CPM också, vilket är målet för alla politiska partier, stärka sin maktposition och för detta behövde man involvera människorna på landsbygden då dessa utgjorde grunden för CPM:s maktposition³⁰. Man kan undra huruvida steget att fördela ned makten till lokala kontor togs för att hjälpa och stärka människorna där eller om syftet var att självhjälpa till en starkare maktposition? Syftet kanske inte spelar någon roll då beslutet att genomföra decentraliseringsreformen gynnade både partiet och folket. Säkert är att sättet som CPM organiserades, diskuterat i nästa avsnitt, hade en avgörande roll för utförandet av landreformen.

²⁷ William (2001), sid 603

²⁸ Kohli (1983), sid 652

²⁹ Kohli (1983), sid 785-789

³⁰ Ibid

4 Demokrati på lokal nivå – decentralisering och utveckling av landsbygden

Innan vi går in på hur och varför Västbengalen stärkte det lokala demokratiska styret krävs en genomgång av begreppet decentralisering. Detta för att skapa en bild av varför det kan vara nödvändigt men också för att kunna se faran med att introducera en sådan reform. I diskussionen kring Västbengalen är decentraliseringen och då specifikt diskussionen kring det lokala styrandet viktigt då man studerar deras landreform eftersom det är så starkt sammankopplat. Jag kommer i detta avsnitt försöka definiera begreppet decentralisering, vidare diskutera hur en omorganisation där politiker och styrande på lokal nivå får mer politisk och ekonomisk styrka kan förbättra och förenkla genomförandet av i detta fall en reform som berör befolkningen i landsbygden. Sist kommer situationen i Västbengalen diskuteras.

4.1 Decentralisering – definitionen

Decentralisering tolkas annorlunda beroende på vem du frågar. Liberaler ser decentralisering som ett medel för att reducera, eller till och med frånta, makten från en starkt centraliserad stat. För andra innebär decentralisering att privatisera. I litteratur och teori kring termen decentralisering då länder, med en historia av starkt centraliserad och kontrollerande politiskt center, analyseras menar man ofta att decentralisering innebär förflyttning av makt från centret ner till lokal nivå. Det är denna definition som använts i detta arbete.

Då man talar om decentralisering, tolkat som makt och resursdistribuering nedåt, delar man ofta in begreppet i tre former av decentralisering;

- ”Deconcentration”. Resurser och beslutsfattande flyttas från den centrala ledningen till förgreningar inom regeringen,
- ”Devolution”. Lagstadgad resurs och/eller beslutsfattande som flyttas från centrala ledningen till lokalt styrande, tex panchayats

- ”Delegation”. Man delegerar ut resurser eller beslutsfattande till organisationer utanför den reguljära statliga byråkratin

K.C. Roy och C.A. Tisdell (1998) anser att delegation och devolution formerna ofta genererar positiva effekter på utvecklingsreformer om de utförs korrekt³¹. Dock, motsatt resultat kan uppstå om man inte är försiktig. Reformen i Västbengalen kan placeras in under formen devolution då makten stadgades i lokala Panchayats.

Tanken med att ge mer makt och resurser till det lokala styret är att de på ett mer effektivt sätt kan nå ut till dem som behöver hjälp. Central styrning saknar förankring till den lokala nivån i sitt beslutsfattande, kan inte lika snabbt anpassa sig till förändringar, har en stor byråkrati som kan orsaka förseningar och underutnyttjar de resurser och tillgångar som finns på lokal nivå³². En decentralisering där det lokala styret får mer ansvar har visat sig leda till bättre utnyttjande av lokaler, mer kostnadseffektivt servicearbete etc. Då beslutsfattande utgår nära källan till problemet finns också bättre och säkrare information. Detta gör att den lokala politikern lättare kan hitta kostnadseffektiva lösningar på problem eller nya policys som ska implementeras³³.

Utifrån ekonomisk teori borde man alltså decentralisera eftersom en centralt styrd regering är inkapabel att effektivt leverera all offentlig service ner till lokal nivå. Vart ligger då problemet? Varför genomför inte alla regeringar denna reform om målet är såkallad ”empowerment” dvs stärka fattigas position i samhället, både fysiskt, psykiskt och socialt? Problemet är att verkligheten inte är lika enkel som teorin. Om en decentralisering ska få de positiva effekter diskuterade ovan så krävs det att de lokala beslutsfattarna får de befogenheter och resurser som fordras för att kunna bli självstyrande institutioner. Risken är att decentraliseringen, om målet är att fördela ned beslutsfattandet till lokal nivå, inte tar formen av ”devolution” utan att de lokala organen endast blir förgreningar beroende av den centrala regeringen. Detta kan ske om decentraliseringen möter motstånd. Vidare, en decentraliserad stat med många självstyrande lokala organ har ofta mer korruption som dessutom är svårare att bekämpa då den är mer utspridd. Lokala partimedlemmar vill ogärna förlora sin maktposition och en decentralisering kan få resultatet att de med makt förstärker den på bekostnad av andra³⁴. Detta är lättare att göra om du som politiker agerar inom en mindre arena, som ett lokalt organ utgör, jämfört med att arbeta på centralkontoret då alla kontakter och allt nätverkande sker i mindre skala och därmed med mindre risk³⁵. Artikeln nämnd ovan talar

³¹ Roy och Tisdell (1998), sid 1310-1311

³² Klugman (1994)

³³ Bardhan (1996), sid 140-141

³⁴ Roy och Tisdell (1998), sid 1312

³⁵ Bardhan (1996), sid 140-141

också om problem som skogsskövling som kan öka i och med att mer makt läggs på lokal nivå vilket jag kort kommer gå in på senare.

Huruvida en decentralisering är fördelaktigt för ett land som vill underlätta för grupper som på olika sätt och av olika anledningar befinner sig i en situation som inte kan accepteras i ett demokratiskt samhälle måste alltså bedömas från fall till fall. Fördelar och nackdelar finns med båda formerna av statsstruktur och för att få endera av dem att fungera krävs det vissa förutsättningar som inte alltid existerar i utvecklingsländer. Att fördela ned makten närmre folket kan tyckas vara en självklarhet när man talar om ”empowerment” och demokratisering men priset som man får betala får inte vara för dyrt. Bieffekter som ökad korruption etc är något som är vanligt och som försvårar arbetet mot de fattiga. Det ansvar som läggs på de lokala kontoren måste också vara rimliga och resurserna tillräckliga för att de på ett bra sätt ska kunna genomföra sina uppgifter.

4.2 Demokrati på lokal nivå

Lennart Lundquist, statsvetare från Lund, skriver i Sydsvenskan den 24/4 att ett demokratiskt samhälle har några grundläggande substans värden. Dessa är jämlikhet, frihet, rättvisa och solidaritet³⁶. En snabb blick in i det Indiska samhället räcker ofta för att inse att dessa värden inte finns där fullt ut, vilket antagligen är fallet för de flesta länder. Samhället i Västbengalen är inte jämlikt sett utifrån böndernas glasögon, både pga av den ojämlika landfördelningen men framför allt pga att de själva inte har någon möjlighet att resa sig ur fattigdomen. De är inte fria i den meningen att de kan leva ett fullt liv där livsmål kan uppnås då de är fastlåsta i sociala mönster eller knäckta av fattigdomen. Samhällsstrukturer i Västbengalen gör det omöjligt för de fattiga att på eget initiativ ta sig samma rättigheter som de med makt. Allt detta pga att de lever i fattigdom och därför inte har något annat val än att leva för att överleva. En demokrati, och även då på lokal nivå, måste därför, enligt mig, inte bara innebära rösträtt för fler eller att ledaren är folkvald utan den måste framför allt innebära att alla har chansen att påverka under jämlika och rättvisa förhållanden och också att var och en har friheten att kunna göra så. I en rapport från världsbanken går det att läsa att;

“In situations where access to opportunities and resources is insecure or is distributed in a highly unequal fashion, generating the sense of participation and

³⁶ En tyst befolkning gör att den offentliga sektorn dör ut vilket i förlängningen också dödar demokratin. Utan individer med civilkurage och ämbetsmän med ämbetskurage som säger ifrån sker just detta.

belonging that researches now generally believe is a precondition for good and democratic governance at the local level will be difficult”³⁷

dvs kan vi om distribuera vissa resurser, tex land, eller öka tryggheten och tydliggöra äganderätten så borde känslan av tillhörighet och delaktighet öka. Detta är ett viktigt steg om vi vill skapa ett mer jämlikt samhälle, både ekonomiskt och socialt, och att börja på lokal nivå är en bra start på denna process.

Landreformen i Västbengalen och arbetet på lokal nivå är starkt sammankopplade. Landreformen genomfördes med hjälp av de lokala kontoren samtidigt som reformen i sig har stärkt de fattiga både på det ekonomiska och sociala planet vilket har lett till ytterligare styrka till ett demokratisk lokalt styre. Som citatet ovan säger så går det inte skapa demokrati på lokal nivå om inte människorna där har möjlighet att engagera sig och påverka. Kopplingen mellan landreformen och detta lokala arbete blir då intressant då det ena hjälper det andra och tvärtom dvs landreformen genomförs i teorin lättare i samarbete med det lokala styret medan det lokala styret blir bättre, i den meningen att det blir mer demokratiskt, då ojämlikheter reduceras och engagemanget ökar i och med landreformen.

4.3 Fallet West Bengal

CPM lyckades när de kom till makten att stärka det lokala självstyret genom att introducera demokratiskt val för de 3 lokala organen. Västbengalen styrs administrativt genom 3 nivåer. I toppen har vi distrikten, inom distrikten finns ett antal block och inom varje block ett antal byar. Panchayats opererar under blocknivån som Panchayats Samitis och består av ett stort antal byar, Gram Panchayats, som alltså styrs av folkvalda politiker³⁸. Den demokratiska processen skapade ett styre som mer rättvist representerade majoriteten av befolkningen. Antalet invalda medlemmar från grupper av jordlösa eller fattiga bönder och bargadars ökade medan den tidigare byeliten, stora markägare och kreditutlånare, minskade. Detta var något som var specifikt för Västbengalen då andra stater genomfört liknande val men där de tidigare mäktiga grupperna behöll sin dominans³⁹. Kohli (1983) skriver att Panchayats i Västbengalen, eller någon stat i Indien, har sällan varit utan en stark dominans från markägare eller rika

³⁷ Deininger (2003), sid 3

³⁸ Raychaudhuri (2004), sid 7

³⁹ WBHDR 2004, sid 45-50

bönder⁴⁰. CPM hade lyckats med det som få andra stater klarat nämligen att bryta denna dominans. Detta måste ses som en avgörande seger för CPM då inte bara de fattigas möjligheter till att engagera sig och påverka blev bättre, vilket var ett av deras utsatta mål, utan även för att det stärkte CPM:s position som dominerande parti i staten då majoriteten invalda hade CPM anknytning.

I mitten av 1980-talet fick Panchayats stort finansiellt och planerande ansvar inom respektive block. Möten, så kallade "Gram Sansads" skulle hållas två gånger per år och varje Gram Panchayats skulle använda det som beslutats under dessa möten i sitt beslutsfattande. Detta förbättrade möjligheterna för en individ att kunna påverka sin situation. Panchayatsens roll som medlare mellan individer ska inte underskattas. Vid dispyter om tillgången till vatten, som vi kommer att se var och är viktig för en Indisk bonde, spelade de en viktig roll. Vidare var några av deras uppgifter att genomdriva program från den centrala regeringen såsom "Food for Work", förbättra infrastrukturen, distribuera gödsel och bekämpningsmedel och annat som krävdes av jordbrukarna samt underhåll av irrigationssystemet⁴¹.

5 Land Reformen i West Bengal

5.1 Tiden innan CPM

Situationen i Västbengalen och dess jordbruk handlar till stor del, som nämnt innan, om förhållandet mellan landägarna och bönderna. Ett förhållande som startade då de brittiska härskarna 1793 införde ett system kallat "Permanent Settlement". Britterna ville med detta system försäkra sig om att avkastningen hamnade i deras händer. Fokus låg alltså på inhämtning av vinsten vilket gjorde att britterna fick en äganderoll medan bönderna fick rollen som "tenants", de som brukade jorden. Under 1900-talet tvingades många markägare sälja sin mark pga ökade vinstkrav. De nya ägarna var sällan bönder utan familjer som bodde och verkade inne i städerna. Denna grupp individer kallades "Jotedars", definierade av att de ägde marken men alltid var frånvarande. De hyrde i sin tur ut marken för att brukas till familjer som

⁴⁰ Kohli (1987), sid 794

⁴¹ Raychaudhuri (2004), sid 16-17

kallades "Bargadars". Dessa arbetade som "sharecroppers" vilket innebär att de arbetade som inhyrda brukare och fick betalt genom en liten del av avkastningen.

Ytterligare problem med avkastning under 1900-talet gjorde att mer och mer land flyttades från de tidigare ägarna till de frånvarande jotedars. Detta gjorde också att antalet "sharecroppers" eller bargadars ökade. Lagg på detta "the Bengal Tenancy act" som gav äganderätten till marken om de hade ockuperat den längre än 12 år. Liknande rättigheter och säkerhet gavs dock inte till gruppen Bargadars⁴².

Denna sortens relation där den ena gruppen ägde mer rättigheter än den andra reducerade inte bara jordbruksproduktionen, påverkade löner och tillgång till arbete för de jordlösa utan skapade även en politisk och social situation som var orättvis och ojämlik⁴³. Att förslag till att reformera detta borde inte vara så överraskande i en värld där globalisering och konkurrens blir allt mer viktigt. Att försöka öka produktionen hjälper inte bara landet utan även de problem som utvecklingsländer ofta står inför, fattigdom och utslagna människor. Relationen mellan markägarna och bargadars hindrade vidareutvecklingen av båda dessa punkter, ineffektiv produktion och ojämlik landdistribution. Detta ledde så småningom fram till beslutet att försöka reformera systemet.

5.2 West Bengal land reforms act

Ett genombrott kom under 1950-talet då två reformakter introducerades. Jag kommer att fokusera på en av dem nämligen "West Bengal land reforms act", förkortat LRA, vilket kom att utgöra grunden för CPM:s arbete.

LRA täcker ett stort antal landrelaterade frågor men 4 viktiga punkter kan nämnas där punkt ett och fyra kommer att diskuteras. LRA; (1) definierar rättigheterna och skyldigheterna för landägare och bargadars; (2) förhindrar landuthyrning till fixerade räntor; (3) placerar ett maxgräns för hur mycket mark som får ägas; (4) definierar hur mark som beslagtogs av regeringen ska distribueras.

LRA ger specifika rättigheter till bargadars. Dessa rättigheter går i arv men kan inte förflyttas på annat sätt. En bargadar är enligt LRA helt enkelt en person som lagenligt brukar mark som ägs av någon annan och som ej tillhör familjen. Detta är en viktig punkt eftersom det

⁴² Raychaudhuri (2004), sid 3-4

⁴³ WBHDR 2004, sid 28

gör det lätt för en bargadar att bevisa sin status som just bargadar och därmed sina rättigheter. En bargadars rättighet att bruka marken kan endast förloras om; (1) bargadaren inte brukar marken eller använder marken till att annat än jordbruk; (2) bargadaren inte brukar marken personligen; (3) bargadaren misslyckas med att ge landägaren sin del av det producerade; (4) landägaren kräver marken för eget bruk (vilket inte inkluderar bruk av landägarens tjänare eller liknande). Om någon av dessa punkter inte uppfylls kan rättigheterna gå förlorade men endast genom godkännande av en person utsedd av regeringen⁴⁴.

Mark som beslagtogs av regeringen, ofta pga att man överskridit maxgränsen för hur mycket mark man får äga eller helt enkelt för att regeringen anser att marken inte brukas maximalt, distribueras gratis ut till dem som bor på området där marken är lokaliserad. De får äga maximalt ett hektar brukbar mark för att vara aktuell som målgrupp. De helt utan mark var den viktigaste målgruppen. Den direkta positiva effekten av detta är att de värst utsatta får ett levebröd och därmed en chans till ett drägligt liv samt att den brukbara marken brukas av de som gör det bäst.

Dessa två punkter är en liten del av LRA men utgör de två viktigaste i detta arbete som fokuserar på operation Barga och omdistribueringen av mark.

5.3 Tiden under CPM

LRA genomfördes inte ordentligt förrän 1978 då CPM tog makten och såg till att "the West Bengal land reforms act" genomfördes. Speciellt lyckade var partiet med att registrera de bargadars som skulle registreras enligt LRA men som av olika anledningar inte blev det.

Som nämnt tidigare kommer jag fokusera på två punkter av reformen; att förbättra säkerheten och rättigheterna för alla sharecroppers gentemot markägarna och att dessutom fördela ut mark till dem utan.

En svår men viktig fråga som policytagarna måste ställa sig själva då en reform ska genomföras är vem som är målet med reformen. Vill man öka produktiviteten? Att hjälpa en utsatt och marginaliserad grupp människor? Väljer du att hjälpa en specifik grupp innebär det att en annan grupp inte får samma hjälp. Fokus på en grupp ger en viss effekt medan fokus på en annan kan ge en helt annan. Just valet av målgrupp är alltså oerhört viktigt. De styrande i Västbengalen ansåg att landets "sharecroppers", alla Bargadars, var den mest utsatta gruppen och genom att stödja dem skulle inte bara produktionen öka utan ojämlikheten skulle dessutom

⁴⁴ Hanstad och Brown (2001), sid 16-17

sjunka. Frågan man kan ställa sig är huruvida denna grupp verkligen var den mest utsatta. Om så inte var fallet hade en land reform utformad annorlunda antagligen gynnat landet mer. För att Bargadars skulle vara rätt målgrupp krävs för det första att de utgör en tillräckligt stor andel av landets jordbrukare. Målet för en reform är svår att nå om inte målgruppen är tillräckligt stor och aktuell.

Data från perioden 1938 till 1952 visar att sharecroppers var den största gruppen jordbrukare i landet. Från 1938 brukades 20 % av all mark av Bargadars. 1952 låg denna siffra på 35,2 % dvs en ökning med 15,2 %. Samtidigt minskade andelen familjer med jordbruk som primär inkomstkälla med 9,7 %. Oron att sharecroppers var fel grupp att hjälpa var alltså obefogad då det historiskt sett var den största och därför den viktigaste gruppen. Vi kan se detta i tabellen nedan⁴⁵.

Fig 1 Sharecropping i West Bengal

Källa	Område	Observationsår	Area under Sharecropping
Floud commission	Bengal	1938	20.0%
Bengal famine inquiry	14 district i West bengal	1944	27.0%
Plot to plot Enumeration	Bengal	1944	39.3%
Bengal rural survey	Bengal	1946	24.7%
Bengal rural survey	West Bengal	1952	35.2%

⁴⁵ Raychaudhuri (2004), sid 6

5.3.1 Säkrandet av tenancy kontrakt, "Operation Barga"

Redan under 1950-talet insåg staten att Bargadars var en grupp som behövde hjälp vilket ledde till två reformer 1950 och 1955 nämnda tidigare. Tanken med dessa var att säkra den del av avkastningen som arbetarna hade rätt till samt att rättigheter till "sharecropping" skulle gå i arv. Man bestämde dessutom att ta bort alla mellanhänder och sätta ett tak på markägande. Allt detta skulle på olika sätt förbättra arbetarnas inkomst, tillgång till mark och överlag skapa mer och säkrare rättigheter. Detta genomfördes dock inte i den utsträckning som det var tänkt då inga register över "sharecroppers" existerade⁴⁶. Registreringen var dessutom inte populär hos alla de frånvarande markägarna som fram tills nu hade kunnat utnyttja sina sharecroppers som de så önskade⁴⁷. När CPM kom till makten kunde dock registreringen genomföras i och med partiets starka förankring hos de fattiga bönderna. Detta var bakgrunden till "operation Barga" där målet var att registrera alla sharecroppers.

Fram till 1978 var 11 %, eller 250 000 stycken, av alla "sharecroppers" registrerade. Under 1980-talet fram till 1995 ökade denna siffra med 1.22 miljoner "sharecroppers", 64 %⁴⁸. År 2003 hade 86 % registrerats⁴⁹.

Fig 2. Antal Bargadars registrerade

År	Antal registrerade Bargadars (Procentandel av totalt antal)
Fram till 1978	0.25 miljoner (11%)
1981	1.20 miljoner (52%)
1984	1.31 miljoner (57%)
	1.43 miljoner (62%)
1995	1.47 miljoner (64%)
2003	86%

⁴⁶ WBHDR 2004, sid 29

⁴⁷ Raychaudhuri (2004), sid 19

⁴⁸ Se Världsbankens powerpointpresentation för mer information.

⁴⁹ WBHDR 2004, sid 32

En bit in på 2000-talet har alltså majoriteten av alla bargadars registrerats i avtagande fart. Sätt jämfört med övriga jordbrukare i staten uppgår antal registrerade bargadars till nästan 1/3 av alla inom denna sektor, mer exakt 30.3%⁵⁰.

En Bargadars situation var egentligen inte osäker pga att de var oregistrerade utan pga den enorma skillnaden i makt mellan dem och markägarna på alla nivåer i livet. Genom registrering av dem blev de teoretiskt skyddade men i verkligheten blev de inte detta förrän markägarna började respektera lagarna. Att gå från en situation där man är hårt beroende av markägarna till en där man helt plötsligt har rättigheter och möjligheter går snabbt i teorin men i verkligheten med djupt rotade relationer mellan rik och fattig torde detta ta längre tid⁵¹.

Enligt författarna till artikeln "Empowerment and Efficiency: Tenancy Reforms in West Bengal" kan effekten av registreringen på produktionen förklaras av två faktorer, en förbättrad förhandlingssituation för bönderna gentemot markägarna och säkrare hyrkontrakt för sharecroppers. En ökad förhandlingskraft ger mer makt till bargadars vilket ökade deras del av avkastningen och därmed deras incitament att arbeta mer. De säkrare kontrakten tog bort möjligheten för markägarna att slänga ut bargadars som inte, enligt ägarna, arbetade hårt nog. Detta reducerar incitamenten att arbeta mer. Å andra sidan genererade denna säkerhet hos de nya kontrakten incitament hos bönderna att arbeta mer då chansen att få ta del av vinsten ökade. Detta eftersom chansen att man arbetade kvar på samma ställe ökade. Alltså, större chans att få ta del av avkastningen och dessutom ökad förhandlingskraft gentemot ägarna borde ge bönderna anledning att arbeta mer och med effektivare och därmed öka produktiviteten⁵². Detta är en av de frågor jag vill ha svar på. Den andra frågan jag vill svara på är ifall den ekonomiska och sociala jämlikheten förbättrats med reformen. Båda punkterna hör samman.

5.3.2 Redistribuering av mark

De som blev tilldelade mark från staten i Västbengalen kallades Pattadars och uppgick till 2.750 miljoner individer. Omfördelningen av brukbar mark påbörjades redan under 1960-talet med dåliga resultat. Den mark som lyckades nå ut till nya ägare togs ofta tillbaka under 1970-talet av de tidigare ägarna. Reformen tog inte fart förrän CPM kom till makten 1977. Precis som under Operation Barga användes LRA som bas och huvudtanken var att fördela ut den mark som översteg maxtaget på jordäggande, även om obrukad mark eller helt enkelt felplacerad

⁵⁰ *Ibid* sid 33

⁵¹ Bhattacharyya (1979), sid 721

⁵² Banerjee, Gertler och Ghatak (2002), sid 240-241

mark också omfördelades. 1,39 miljoner hektar land som staten hade lagt beslag på skulle delas ut varav 1,04 miljoner hektar tilldelades målgruppen. Distribueringen pågick i avtagande fart in på 1990-talet även då andra stater inte längre hade liknande reformer på programmet. Siffror från 2002 visar på att de två punkterna i reformen, registreringen och landutdelningen hade täckt 41,3 % av befolkningen i jordbruksområdena i staten⁵³.

Över hälften av all mark distribuerad tillhandahölls av specifika kast och stammar. Även då vissa inom målgruppen sen tidigare hade tillgång till en liten bit mark var majoriteten jordlösa⁵⁴. Att ge denna sortens utsatta grupper land reducerade på många områden orättvisa förhållanden då målgruppens status, självständighet och ekonomiska styrka torde ha ökat. Teorin behandlad tidigare antyder på att produktiviteten ökar då rätt grupp får tillgång till mark vilket borde vara fallet även här. Detta gäller särskilt utvecklingsländer där småskaliga, ofta familjebaserade, gårdar ses som mer effektiva.

5.3.3 Implementering

Det ska nämnas att även då många orättvisa förhållanden minskade i och med landdistribueringen så fanns de även de som inte fick de bättre. Förhållandet mellan man och kvinna blev inte reducerat i och med reformen. Männens sen tidigare starka dominans kunde till och med stärkas då man fått tillgång till land. Ett problem var att mark som delades ut inte gavs till hushållen utan till mannen i hushållet. Det fanns inga stadgar eller riktlinjer i LRA att äganderätten ska ges till både mannen och kvinnan vilket måste ses som ett problem då vi undersöker produktivitet och jämlikhet. Även om detta inte ska behandlas i detta arbete så är det viktigt att komma ihåg att, då man diskuterar produktivitet och tillväxt, även då landet eller staten som sådan gynnas så är det desto svårare att se fördelningen inom familjen, stammen eller liknande. En produktivitetssökning behöver inte innebära att alla får det bättre vilket är faran då man pratar om aggregerade resultat över stora områden med miljoner individer.

Vidare, även om Operation Barga måste ses som en succé då den nådde ut till så många var den inte lika övertygande inom alla distrikt. Gamla relationer mellan markägare och invalda individer till de olika Panchayats nivåerna knäcktes inte så lätt. CPM mötte visst motstånd till registreringen där partiet inte var tillräckligt starkt. Där partiet hade en stor och lojal grupp invalda och därmed en stark position gick registreringen lättare. Detta är inte förvånande men

⁵³ WBHDR 2004, sid 34

⁵⁴ Ibid, sid 35

visar på den starka kopplingen som fanns mellan reformen och det politiska decentraliserade systemet.

6 Resultat och analys

Syftet detta arbete är alltså att se huruvida reformen har haft någon effekt på produktivitet och tillväxt men även se på effekterna på ekonomisk och social jämlikhet. Resultaten, vilket baseras på såkallad sekundär data, kommer redovisas nedan. Produktivitetsförändringar inom jordbruket mäts lättast genom att se huruvida det har skett någon förbättring inom det område som jordbruket mest producerar, i Västbengalen risproduktionen. Tillväxten i staten, om det finns en sådan, borde då, åtminstone delvis, kunna förklaras genom denna eventuella produktivetsökning. Vad gäller jämlikheten mellan människor kommer jag använda mig av en Gini koefficient som mäter fördelningen av mark vilket inte bara visar oss hur effektiv landdistribueringen var utan ger oss också ett mått på hur jämlikheten har förändrats då ökad tillgång till mark kan ses som både en social och ekonomisk förbättring.

6.1 Effekt på produktivitet och tillväxt

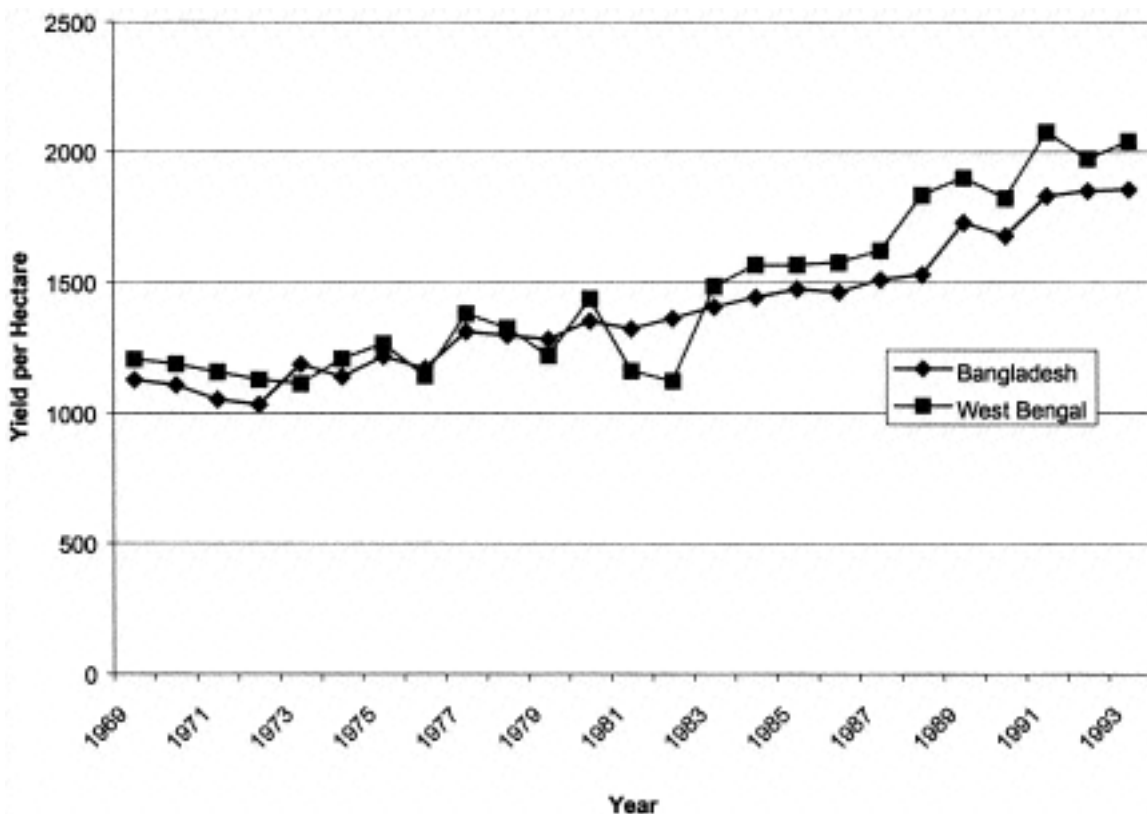
Genom att studera risproduktionen i Västbengalen kan vi med relativt stor säkerhet se om jordbruksproduktionen i stort har ökat eller inte. Under perioden då operation Barga introducerades upptog risproduktionen mer än 70 % av all area som nyttjades för jordbruk⁵⁵. Siffrorna ökar ju längre fram vi kommer, 1999-2000 upptogs 90.62 % av marken som användes för att producera matgrödor av risproduktion och risproduktionen uppgick till 92.6% av den totala produktionen av matgrödor. Det är alltså lätt att inse hur stor och viktig produktionen av

⁵⁵ Banerjee, Gertler och Ghatak (2002), sid 258-259

ris var och är. En produktivitetöknings inom denna sektor kan alltså användas som ett index på produktiviteten inom jordbrukssektorn i stort⁵⁶.

Nedan ses ett diagram över risproduktionen i West Bengal och dess ökning under perioden 1969 till 1993. Jämförelsen med Bangladesh är oviktigt i detta sammanhang.

Fig.3 West Bengals risproduktion under perioden 1969-1993

Som vi kan se har produktionen av ris ökat kraftigt under perioden. Vad är förklaringen till denna ökning? Den största påverkande faktorn var introducerandet av bättre risvarianter, så kallade HYV eller "high yield variety", som var anpassade till den lokala bonden. Vi vet också att det var småbrukare som stod för den största delen av produktionsökningen. Anledningen till att de kunde få tillgång till den bättre varianten av ris och att de även hade möjlighet att så denna berodde bl.a. på en ökad tillgång till kredit för småbonden och billigare och bättre irrigation⁵⁷. Efter en kraftig tillväxt under 1980-talet sjönk den under 1990. Då produktionen blev mer marknadsanpassad ökade priserna på tex gödsel, vatten och

⁵⁶ Raychaudhuri (2004), sid 3

⁵⁷ Harris (1993), sid 1237-47

bekämpningsmedel samtidigt som priserna på böndernas produkter minskade. Allt svårare att få tillgång till kredit var också en faktor till nedgången under 1990-talet. Just kredittillgången är något som de styrande borde reglera vilket också började göras under 2000-talet⁵⁸. Även tillgången till vatten för irrigation ses som viktigt, inte bara för produktion och tillväxt inom jordbrukssektorn utan även för att undvika grupperingar där det finns de med vatten och de utan inom ett område.

I jämförelse med övriga stater Indien visade Västbengalen framfötterna rejält vad gällde tillväxt både inom jordbruket och totalt. Västbengalen står för 14.6% av landets totala produktion. Vidare, med ett snitt på 2.424 kg/hektar jämfört med landets snitt på 1.739kg/hektar, ligger Västbengalen på tredje plats i statistiken. Under perioden 1993-94 till 2001-2002 hade staten en tillväxt på 7.2% vilket kan jämföras med landets snitt på 6.3%⁵⁹. Detta trots en nedgång i jordbruksproduktionen under samma period.

Vi diskuterade i avsnitt två ett antal effekter från säkrare äganderätter och landdistribution där bättre tillgång till kredit och ökade incitament att investera i marken var två av de viktiga. Vi kan alltså slå fast att reformen, som förbättrade och tryggade livssituationen för bargadars och jordlösa, har spelat en roll i produktivitetsökningen. Forskare är överens om att småskaliga jordbruka producerar mer effektivt i utvecklingsländer. Reformen satte ett tak på jordägandet och distribuerade ut denna mark till dem som behövde den vilket ledde till fler och mindre jordbrukare. Forskare är också överens om att säkra äganderätter genererar ökad tillgång till kredit. Operation Barga förbättrade förhandlingspositionen, vilket innebar högre inkomst för bargadaren, och garanterade bonden fortsatt arbete vilket gav ökade incitament att investera och producera. Magnituden av produktionsökningen beror på skillnaden i viljan hos arbetaren att investera och att arbeta på marken i fråga innan och efter reformen⁶⁰. I West Bengal måste denna skillnad ses som stor vilket den enorma tillväxten under 1980-talet tyder på. Vi har alltså både en förbättrad marknad där möjligheten för bonden att producera mer ökat, vi har dessutom en bonde som nu vill investera i marken och producera maximalt.

Vilken roll spelade Panchayatsen i detta? Förutom att ha spelat en viktig roll i själva landreformen var Panchayatsen senare även viktiga då de var den instans som bönderna kunde vända sig till vid frågor angående sitt jordbruk. Det faktum att Panchayatsen efter valen styrdes av tidigare bargadars eller jordlösa torde också ha underlättat för jordbrukarna då politikerna var bättre insatta i deras situation. Även detta torde ha påverkat produktiviteten positivt. Själva reformen kunde genomföras relativt smärtfritt i och med att det enda som krävdes, i fallet

⁵⁸ WBHDR 2004, sid 75-76

⁵⁹ http://www.telegraphindia.com/1050507/asp/opinion/story_4648901.asp

⁶⁰ Deininger och Feder (2001), sid 32

bargadars, var att registrera dem. Själva arbetet fortgick oftast som innan med skillnaden att arbetaren nu var skyddad av lag.

6.2 Social och ekonomisk jämlikhet

Huruvida Västbengalen har blivit mer ekonomiskt och socialt jämlikt är en komplex fråga. Klart är att även om ett land eller stat ökar sin tillväxt så är det inte självklart att alla får det bättre. Fördelningen inom ett land eller stat är svår att se och mäta vilket innebär att man får använda sig av en mer övergripande bild där man inte ser på individen utan på befolkningen i stort. För att få någon sorts uppfattning om Västbengalen utveckling inom detta område jämför vi det med övriga landet.

Först och främst, om vi ser på själva landreformen, så kan vi slå fast att både operation Barga och distribueringen av överskottsmark torde ha reducerat den sociala ojämlikheten. Relationen mellan markägarna och den inhyrda arbetskraften i Västbengalen var innan reformen starkt ojämlik där markägaren utnyttjade arbetarna som de önskade. Genom att skydda arbetaren, både ekonomiskt och mänskligt, genom lagar måste ses som ett stort framsteg i statens arbete mot en social och ekonomisk jämlikhet. Men vad blev egentligen resultatet?

Forskare är dessutom inte överens om huruvida landdistribueringen varit lyckad eller inte. Anirban Dasgupta pekar på en trend runt 1980-talet där Västbengalen uppvisar en ökad andel helt jordlösa människor vilket verkar underligt då det samtidigt pågick en omdistribution av mark⁶¹. Hur är detta möjligt? Vidare, under perioden 1993-94 till 2001-02, ökade West Bengal sin genomsnittliga inkomst/capita med 5.5% jämfört med 4.3 nationellt. Detta säger inte mycket om huruvida jämlikheten ökade då fördelningen av denna ökade inkomst i staten är svår, om inte omöjlig, att mäta. Verkligheten kan mycket väl vara så att staten med högst inkomst/capita också har den mest ojämlika inkomstfördelning. Diagrammet nedan är hämtat från Arniban Dasguptas artikel "Agrarian Reform in West Bengal since 1977: A closer look at actual facts" där data hämtat från National Sample Survey Organization. Vi kan här se fördelningen av ägd mark innan, under och efter reformen.

Fig.3: Procentuell fördelning av "Ownership Holdings" i landsbugden, West Bengal, 1971-72 till 1991-92

⁶¹ Dasgupta (2005), sid 14-15

Class Size of Ownership Holdings	Year					
	1971-72		1982		1991-92	
	Percent age of Househ olds	Percent age of Area	Percent age of Househ olds	Percent age of Area	Percent age of Househ olds	Percent age of Area
Landless	9.78	-	17.21	-	10.98	-
Sub- Marginal(0.01-0.4 Htrs)	46.74	6.83	47.03	9.42	54.11	12.5 7
Marginal(0.4-1 Htr)	21.1	20.45	17.36	20.91	20.79	28.7 3
Small(1-2 Htrs)	12.65	25.68	11.5	28.77	9.48	28.1 1
Medium(2 -4 Htrs)	9.01	39.27	6.62	36.7	4.5	28.5 5
Large(> 6 Htrs)	0.72	7.77	0.28	4.2	0.13	2.04
Total	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100. 00
Gini Ratio	0.67		0.70		0.67	

Vi kan i diagrammet se att under perioden 1971-72 till 1991-92 är Gini koefficienten oförändrad vilket innebär att själva landdistribueringen inte reducerat det ojämlika ägandet. Vidare ser vi även en högre andel helt jordlösa under 1980-talet än årtiondet innan⁶². Detta är oroväckande och svårtolkat då det logiska resultatet från en reform där överskottmark ges till dem som behöver den mer torde generera en mindre Gini koefficient. Operation Barga borde dessutom ha minskat antalet jordlösa då en av målsättningarna med att registrera Bargadars och därmed skydda dem mot vräkning. Vi har alltså några svårtolkade resultat där resultatet från reformen inte blivit vad som det var tänkt. Gini koefficienten kan till viss del kanske förklaras av den ökade jordlösheten i anslutning till landdistribueringen. Dock är just en ökad jordlöshet ett stort problem i sig. Den kan dock förklaras av sämre kreditillgång och högre priser på tex gödsel och vatten som försvårar jordbruksarbetet. Rent teoretisk borde också människor, då

⁶² Dasgupta (2005), sid 14-15

landet har hög tillväxt, röra sig från jordbruket till alternativa inkomstkällor vilket kan innebära att man ger upp marken.

Då reformen till stor del riktade sig mot Bargadars tittar vi också på fördelningen av såkallad "operational holdings" som, till skillnad mot diagrammet ovan, även inkluderar mark som är uthyrd och som brukas av inhyrd arbetskraft. Detta ger oss en bild av förändringarna i dessa hyr arrangemang och därmed situationen för Bargadars.

Fig. 4 Fördelning av "operational holdings" med NSS-estimat

Size Class(in Htrs)	Year					
	1971-72		1981-82		1991-92	
	% of Holdings	% of Area	% of Holdings	% of Area	% of Holdings	% of Area
< 1	61.21	24.80	74.34	29.27	80.69	39.98
1- 2	22.80	28.92	15.83	28.77	13.43	30.69
2- 4	12.94	31.06	8.07	28.25	5.00	22.06
4- 10	2.98	14.58	1.67	11.39	0.88	7.27
> 10	0.07	0.64	0.09	2.32	0.00	0.00

Vi kan se ett ökat Gini och därmed en försämrad fördelning av denna sorts land. Vi har alltså, efter en reform riktat just mot en förbättring av landfördelningen, en än mer ojämlik sådan⁶³.

6.3 Sammanfattning och en blick framåt

Sammanfattningsvis så kan vi fastställa att reformen hade en tydlig inverkan på produktionskrafterna i staten. Effekten på jämlikhet är svårare att mäta men med data jag använt är inte resultaten överväldigande. Viss reducering av ojämlikhet kan vi se då mark tilldelades specifika stammar och kast men många av de ingrodda relationerna inom byarna verkar vara svåra att komma förbi. Även kvinnans situation verkar vara densamma eller till och med värre. En reducerad ojämlikhet vad gäller landfördelning verkar inte ha varit en effekt av

⁶³ Ibid, sid 21

landreformen vilket är ett svårt att ta in. Landreformen i sig verkar inte ha förbättrat den ekonomiska och sociala jämlikheten nämnvärt om vi mäter denna med en Gini koefficient.

Arbetet mot lokalt demokratiskt styre och dess effekt på främst social jämlikhet är tydligare. Demokratiska val, möjlighet att få sin röst hörd på organiserade möten inom byarna och överhuvudtaget en närhet till beslutsfattarna samt en utgallring av tidigare maktgrupper torde ha hjälpt de fattiga och marginaliserade och därmed reducerat den tidigare starkt orättvisa situationen.

Hur ser då framtiden ut för Indien? Majoriteten av de utvecklingsekonomiska teorier som ses som viktiga handlar främst om hur ett fattigt jordbruksland ska kunna moderniseras för att till slut bli en industrination. I detta ingår omvandlingen av arbetskraften där målet är att få dem att lämna jordbrukandet till att börja arbeta inom industrin. Detta är enda sättet för en nation på utvecklingsnivå att någon gång kunna mäta sig med västvärlden. Om vi ser på West Bengals situation efter reformen skulle en kritik vara beroendet av risproduktionen. Som jag visat upptar risproduktionen en väldigt stor del av West Bengals jordbruksproduktion. Om Indien i framtiden ska kunna anta en roll som supermakt, som nämndes i inledningen, kan inte jordbruk och framför allt inte jordbruk beroende på en enda gröda vara basen i ekonomin. Skulle denna sektor gå förlorad skulle antagligen hela Panchayats organisationen göra detsamma då den bärs upp av just dessa jordbrukare. Faller Panchayatsen är chansen att CPM överlever antagligen inte så stor.

Vidare, inom nationalekonomin är förhållandet mellan utbud och efterfråga grundstenen i så gott som alla teorier. Inget utbud om det inte finns någon efterfråga på produkten. I West Bengal finns ligger efterfrågan till stor del inom staten och nationen dvs Indiska bönder producerar främst för andra Indier. Då Indien börjar bli mer och mer moderniserat kommer denna efterfråga minska då fler kommer arbeta inom industrin, tjäna mer och i slutändan inte efterfråga lika mycket ris.

7 Fortsatt forskning

Demokratiseringsprocessen och ökat deltagande är biprodukter som kan utvecklas i och med en landreform. Då äganderätter ändras i en by eller i ett område kan även den politiska strukturen ändras till fördel för de som tidigare hade en svag röst⁶⁴. Detta är en väldigt intressant fråga då

⁶⁴ Bardhan (1996), sid 1349-1350

jag anser att det är minst lika viktigt för någon som lever på botten att inte bara få äta sig mätt utan även få en känsla av tillhörande och inte minst att allas röster betyder något.

Jordbrukssektorn har analyserats åtskilliga gånger, industrisektorn har inte haft lika stort fokus. Indien kommer förr eller senare att behöva konvertera mycket arbetskraft över till industrisektorn då landet rör sig mot modernisering vilket väcker många frågor och problem. Överhuvudtaget relationen mellan jordbruk och industrisektorn, bäst karakteriserad av fattiga risproducerande bönder och nyrika IT-konsulter, är oerhört spännande. Hur ska man få sektorerna att närma sig varandra? Utveckling och tillväxt handlar trots allt om en samverkan mellan jordbruk och industri.

Intressant är även diskussionen kring den politiska decentraliseringen och korrupcion. Det finns många intressanta teorier och arbeten kring relationen mellan politisk topp och botten och även mellan folket – makthavarna vilket kan relateras till fallet i Västbengalen.

8 Referenser

Publicerade källor:

Development and planning department government of West Bengal, *West Bengal Human Development Report*, 2004

Harriss, John (1993) "What Is Happening in Rural West Bengal? Agrarian Reform, Growth and Distribution", *Econ and Polit. Weekly* 28, 12 June

Besley, Timothy och Burgess, Robin (2000) "Land reform, poverty reduction and growth: Evidence from India", *Quarterly Journal of Economics*, May

Kohli, Atul (1983) "Regime types and poverty reform in India", *Pacific Affairs*, May

Kohli, Atul (1987) "State of poverty in India: The politics of reform", Cambridge, Cambridge University Press

Kohli, Atul (1983) "Parliamentary Communism and Agrarian Reform: The Evidence from India's Bengal", *Asian Survey*, Vol. 23, No. 7. Juli, pp. 783-809.

Deininger, Klaus (2003) "Land Policies for Growth and Poverty Reduction", World Bank and Oxford University Press publication

Deininger, Klaus och Feder, Gershon (2001) "Land Institutions and Land Markets", *Handbook of Agricultural Economics*, vol. 1

Feder, Gershon och Feeny, David (1991) "Land tenure and property rights: Theory and Implications for development policy", *The World Bank Economic Review*, vol. 5, no 1

Bardhan, Pranab (1996) "Efficiency, Equity and Poverty Alleviation: Policy Issues in Less Developed Countries", *The Economic Journal* 106, September

Raychaudhuri, Ajitava (2004) "Lessons From the Land Reform Movement in West Bengal, India", Department of Economics, Jadavpur University, Kolkata, India

Banerjee, Abhijit V och Gertler, Paul J och Ghatak, Maitreesh (2002) "Empowerment and Efficiency: Tenancy Reform in West Bengal", *Journal of Political Economy*, vol. 110, no 2

Bhattacharyya, Jnanabrata (1979) "Inequality and Radical Land Reform: Some Notes from West Bengal", University of California

Hanstad, Tim och Brown, Jennifer (2001) "Land Reform Law and Implementation in West Bengal, Lessons and Recommendations", RDI Reports on Foreign Aid and Development #112, December

Todaro, Michael P och Smith, Stephen C (2006) *Economic Development*, ninth edition

K.C. Roy och C.A. Tisdell (1998) "Good governance in sustainable development: the impact of institutions", *International Journal of Social Economics*, Vol. 25, Issue: 6/7/8

Mellor, John W (1998) "Agriculture on the Road to Industrialization", International Agricultural Development, 1998 (Kompendium for Development Economics 1 Nøk 643 VT07)

Anirban Dasgupta (2005) "Agrarian Reforms in West Bengal since 1977: A Closer Look at Actual Facts", Seminar paper, Department of Economics University of California, UC Riverside

Rawal, Vikas (2001) "Agrarian reform and land markets: a study of land transactions in two villages of west Bengal, 1977-1995", *Economic Development and Cultural Change*, april

Griffin, Keith mm (2002) "Poverty and the distribution of land", *Journal of Agrarian Change*, vol. 2 No 3 July

William, Glyn (2001) "Understanding 'political stability': party action and political discourse in West Bengal", *Third World Quarterly*, vol. 22, August, pp 603-622

Bardhan, Pranab (1996) "Decentralized Development", *Indian Economic Review*, Vol. XXXI, No. 2

Klugman, Jeni (1994) *Decentralisation: a survey of literature from a human development perspective*, United Nations Development Programme, New York

Elektroniska källor:

http://www.telegraphindia.com/1050507/asp/opinion/story_4648901.asp, 2007-08-29

Land Reforms in West Bengal, Powerpoint från världsbanken. Se sida www.info.worldbank.org/etools/docs/reducingpoverty/doc/121/file/West%20Bengal%20PPT.ppt

http://www.ui.se/default.aspx?country_id=64, the Swedish institute of international affairs, 2007-10-14